

Асноўнае насельніцтва Ўсходняй Еўропы ў разглядаемыя часы таксама, як і ў цэнтры кантынента, было славянскім. І той грамадскі лад, які складаўся на прыканцы I тыс. н. э. у ранніх усходнеславянскіх дзяржаўных ўтварэннях – княствах *старажытнарускай супольнасці* – быў блізім заходнеславянскім раннім княствам. Бо таксама вырастаў, у канчатковым выніку, на падставе трывалай сялянскай грамады (абшчыны). Якая ўмацоўвалася і больш кантынентальным кліматам, і яшчэ меншай шчыльнасцю насельніцтва. Пры гэтым з-за аддаленасці сюды амаль не даходзілі тыя заходнія імпульсы, якія адчуваліся ў заходніх славян, асабліва ў іх пануючых верхках. У старажытнарускіх княствах складалася карпаратыўнае валоданне зямлей. Сяляне амаль да XVI–XVII ст. заставаліся вольнымі. Гарады ад пачатку складаліся не як цэнтры рынкавых адносін рамеснікаў і гандляроў, а як княска – дружынныя рэзідэнцыі. Гэтаму спрыяла і роля варагаў ў стварэнні дзяржаўнасці.

Аддаленасць ад Захаду і суседства са стэпам яшчэ больш умацоўвала адзначаныя рысы грамадскага існавання. Менавіта невыпадкова і прыняццё хрысціянства ад Візантыі з яе вышэй адзначанымі ўсходнімі аўтарытарнымі рысамі і вядомым падпарадкаваннем царквы свецкай палітычнай уладзе. Паварот да ўсходу ў часы Аляксандра Неўскага канчаткова замацаваў разгледжаныя асаблівасці *усходнеўрапейскай сярэднявечнай цывілізацыі*. Тут трэба яшчэ раз падкрэсліць, што нягледзячы на прамыслова-гандлёвы і культурны росквіт старажытнарускіх гарадоў яны заставаліся пад кантролем і кіраваннем князка-дружыннай супольнасці, што зрабіла ў далейшым немагчымым для іх зрабіцца асновай для развіцця рынкавых, капіталістычных адносін.

На заканчэнне варта заўважыць, што з XIII ст. разгледжаная усходнеўрапейска супольнасць ужо не была адзінай. Галіцкае княства на захадзе збліжалася з цэнтральнаеўрапейскім светам. У землі Дняпроўскага (умоўна) басейна з XIV ст. з умацаваннем Вялікага княства Літоўскага таксама паступова пранікалі заходнія імпульсы, асабліва, з XV ст. праз магдэбургскае гарадское права, а ў XVI ст. – ў пазямельныя адносіны праз Уставу на Валоці, якая прынесла ў вёску нямецкае права. Але большасць сялянства, па меншай меры на беларускіх землях, засталася вернай традыцыям старой абшчыннай супольнасці з яе звычаямі [Гл., напрыклад, 4]. У гэтым можна бачыць захаванне спецыфічнай усходнеўрапейскай цывілізацыйнай ментальнасці.

1. Бродский И. Форма времени / И. Бродский. – Мн., 1992. – Т. 2.
2. Васильев Л. С. Возникновение и эволюция частной собствен-

ности на Востоке / Л. С. Васильев // Частная собственность на Востоке. – М., 1998. 3. *Галямичев А. Н.* Город и городское право в средневековой Чехии / А. Н. Галямичев // Право в средневековом мире. – М., 1996. 4. *Голубеў В. Ф.* Сельская абшчына ў Беларусі XVI–XVIII ст. / В. Ф. Голубеў Мн. 2008. 5. *Ионов И. Н.* Современные подходы к изучению цивилизаций / И. Н. Ионов // Сравнительное изучение цивилизаций мира (междисциплинарный подход). – М., 2000. 6. *Ионов И. К.* Цивилизационное сознание и историческое знание: проблемы взаимодействия / И. Н. Ионов. – М. 2007. 7. *Каждан А. П.* Византийская культура (X–XII вв.) / А. П. Каждан. – Изд. 2. – СПб., 1997. 8. *Литаврин Г. Г.* Этносоциальная структура славянского общества в эпоху поселения на Балканах (VI–VII вв.) / Г. Г. Литаврин // Византия и славяне. СПб., 1999. 9. *Мечников Л. И.* Цивилизации и великие исторические реки / Л. И. Мечников. – М., 1995 (2006). 10. *Петрушевский Д. М.* Очерки из экономической истории средневековой Европы / Д. М. Петрушевский. – М.; Л., 1928. 11. *Риер Я. Г.* Становление феодальных отношений у западных славян в свете археологических данных / Я. Г. Риер // Вопросы истории. – 1988. – № 10. 12. *Риер Я. Г.* К проблеме социального развития раннесредневековой Восточной и Центральной Европы: сравнительный анализ археологических данных / Я. Г. Риер // Российская археология. – 1996. – № 1. 13. *Риер Я. Г.* Аграрный мир Восточной и Центральной Европы в средние века по археологическим данным / Я. Г. Риер. – Могилев. 2000. 14. *Риер Я. Г.* Цивилизации средневековья и начала нового времени: опыт структурного анализа / Я. Г. Риер. – Могилев, 2003. 15. *Риер Я. Г.* Цивилизации средневековой Европы / Я. Г. Риер // Вестник Европы. – 2006. – Т. XIX–XX. 16. *Риер Я. Г.* О значении и задачах компаративистики в исторических исследованиях / Я. Г. Риер // Романовские чтения – 4. – Могилев, 2008. 17. *Рыер Я. Р.* Да сучаснага разумення паняцця “феадалізм” / Я. Р. Рыер // Беларускі гістарычны часопіс. – 2015. – № 1. 18. *Фадеева И. Л.* Формы владения и собственности в Европе и на Ближнем Востоке в древности и средневековье / И. Л. Фадеева // Частная собственность на Востоке. – М. 1998. 19. *Чекалова А. А., Поляновская М. А.* Интеллектуалы и власть в Византии / А. А. Чекалова, М. А. Поляновская // Византийские очерки. – М., 1996. – С. 5–24. 20. Шнирельман В. А. Слово о «голом (или не вполне голом) короле» / В. А. Шнирельман // Историческая психология и социология истории. – М., 2009. – Т. 2. – № 2. 21. *Keller O.* Einführung und Adaptation des deutschen Rechts im östlichen Europa während Mittelalter und Früher Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung neuerer Forschungen / O. Keller // Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte. – 2012. – Jg. 34, № 3/4. 22. *Pirenne J.* Les grands courants de l'histoire universelle / J. Pirenne. De. 1–7, Neuchâtel / Paris 1945–56. 23. *Wittfogel K. A.* Oriental Despotism / K. A. Wittfogel. – Massachusetts: Yale university Press., 1957. 24. *Wyrosowski J.* Czy późnośredniowieczny krysys feudalizmu dotknął Polskę? / J. Wyrosowski // Homines et societas. Czasy Piastów i Jagellonów. – Poznań, 1997. – S. 103–113.

УДК [323.1:008]: 351.86

Юлія Руденко

Національна ідентичність як складова цивілізаційної ідентичності в контексті забезпечення національної безпеки України

Стаття присвячена проблемі формування національної ідентичності крізь призму залучення до світового цивілізаційного процесу в контексті забезпечення національної безпеки України. Розглянуті чинники формування національної ідентичності.

Ключові слова: національна ідентичність, національна безпека, цивілізаційний процес.

Yuliia Rudenko

National Identity as a Component of Civilization Identity in the Context of Ensuring of Ukraine's National Safety

The article is devoted to the formation of national identity through the prism of the involvement of world civilization process in the context of ensuring national security of Ukraine. The factors of formation of the national identity are investigated.

Keywords: Nation Identity, National safety, Civilization Process.

Юлія Руденко

Национальная идентичность як составляющая цивилизационной идентичности в контексте обеспечения национальной безопасности Украины

Статья посвящена проблеме формирования национальной идентичности через призму вовлечения в мировой цивилизационный процесс в контексте обеспечения национальной безопасности Украины. Рассмотрены факторы формирования национальной идентичности.

Ключевые слова: национальная идентичность, национальная безопасность, цивилизационный процесс.

Сучасні виклики національній безпеці України свідчать, що на сьогодні гостро стоїть питання не тільки про шляхи розвитку України, але й про її існування саме як незалежної держави в контексті світової цивілізації. Розбудова української державності, проведення реформ, побудова громадянського суспільства неможливі без розвитку української духовності. Зусилля з реформування економічних відносин та удосконалення політичної системи можуть виявитися марними, якщо вони ґрунтовно не торкнуться так званого «людського фактора», не задіють позитивний аспект духовної мотивації людської поведінки, не актуалізують у свідомості людей національні цінності. Тому актуальними феноменами дослідження сьогодні стають національна свідомість, національна культура і, безумовно, національна ідентичність.

Значні наукові надбання з окресленої у статті проблематики можна знайти у працях таких українських вчених як: Грицак Я., Колодій А., Кресіна І., Курас І., Лісовий В., Нагорна Л., Римаренко Ю., Степико М., Ткаченко В., Шкляр Л. тощо.

Проблемі ідентичності та ідентитету сьогодні присвячено багато праць соціальних філософів, політологів, соціологів, правознавців, але більшість, безумовно, ґрунтовних досліджень переважно констатує наявність окреслених феноменів, а в меншому ступені – розглядає ідентичність та ідентитет як механізми та складові різних суспільно-політичних процесів. Саме на цьому ми акцентуємо увагу у статті, розглядаючи феномен національної ідентичності як складової цивілізаційної ідентичності в контексті забезпечення національної безпеки України.

Метою статті є осмислення феномену «національної ідентичності» як одного із важливіших об'єктів національної безпеки України. «Ідентичність – найважливіший акт самоусвідомлення суспільством і у ньому кожною особистістю самих себе, сутнісних основ свого буття в історії... Проблема ідентитету й ідентифікації – це проблема того, як мислить, відчуває й діє людина в усіх формах своєї втіленої єдності зі своєю історією, культурою, духовністю, з позицій будь-якої форми свого соціально, економічно, політично стратифікованого буття» [6, с. 41]. Під національною ідентичністю мається на увазі почуття приналежності й відданості людини певній нації [14].

Неоднозначне співіснування понять національна та етнічна чи навіть етнокультурна ідентичність. Американський вчений Джордж Де Вос слушно зауважує, що для багатьох громадян правових демократичних держав, особливо моноетнічних, ці дві ідентичності існують у нерозривній єдності. «Строго говорячи, – констатує він, – національність не відрізняється від етнічності». Щодо поліетнічних держав, то тут зазначені ідентичності не співпадають, бо «етнічна ідентичність є або більш специфічною, або більш широкою ідентичністю, ніж національна ідентичність» [15, с. 10].

Український дослідник Картунов О. В. у цьому контексті стверджує, «що на Заході (начебо – авт.) етнічна ідентичність остаточно перемогла ідентичність класову і поступово починає витискати національну ідентичність. В багатонаціональних та поліетнічних державах людина дійсно може ідентифікувати себе: а) з певною етнічною групою;

б) з політичною нацією або в) водночас з ними обома. При цьому вона може почувати себе абсолютно комфортно. Проте у часи етнічного ренесансу і політизації етнічності представники багатьох етнічних груп починають відчувати дискомфорт, оскільки під впливом обставин або тиском певних сил мають робити вибір між двома зазначеними ідентичностями. І на думку Картунова, який спирається на західних дослідників [13] це може призводити до кризи ідентичності, виникнення нових та/чи посилення старих етнонаціональних конфліктів тощо. Правовим демократичним державам, на думку Картунова О. В., в основному вдається знаходити виходи з кризових ситуацій, регулювати і пом'якшувати етнонаціональні конфлікти» [5, с. 112].

Якщо торкнутися цієї проблематики в сучасній Україні, то **в теорії** можна бачити успішні спроби «примирення» різних підходів до окреслених феноменів. Зокрема, хотілося б зупинитися на поглядах видатного українського вченого Кременя В. Дійсно, поняття «етнічної» та «національної ідентичності» займають чільне місце у його роботах. Розглядаючи окреслені феномени, він користується терміном «етнокультурна ідентичність», у контексті його розгляду намагаючись примирити прихильників примордіалістського, конструктивістського та інструменталістського підходів (про які буде йти нижче). Автор зазначає наступне: «під етнокультурною ідентичністю розуміється складний соціально-психологічний феномен усвідомлення індивідом своєї спільності з певною етнічною групою на основі культури, а відтак психологічне переживання цієї спільності, що набуває певних культурних форм маніфестації. Прагнення до набуття ідентичності викликане глибокою психологічною потребою людини в упорядкованості уявлень про себе і своє місце в загальній картині світу. Така єдність з навколишнім світом забезпечується механізмом інтеграції в культурно-символічний простір етнічної спільноти.

Етнос нині також розглядається двояко. У першому випадку, традиційне примордіалістське розуміння етносу представляє його як об'єктивну історичну реальність у усіх історичних модифікаціях (плем'я-народність-нація), об'єднану спільним культурним ядром. У другому випадку, конструктивістське й інструменталістське розуміння трактує етнос як «уявлену спільноту», позбавлену реальних історико-культурних основ. Відтак декларується, що нібито будь-яка людина може ототожнити себе з будь-яким етносом – це право її вільного вибору. Але якраз цей момент і є надзвичайно уразливим. Навіть сприйнявши мову якоїсь спільноти, поділяючи риси її побутової культури, вдаючись до загальноприйнятої системи символів – ми можемо бути відторгнутими, якщо прийнята нами ідентичність не відповідає загальноприйнятому образу групи, до якої ми хочемо належати. Ідентичність – це продукт інтерактивної взаємодії як внутрігрупової, так і міжгрупової» [7].

За авторитетним свідченням Хантінгтона С., хоча ті чи інші ідентичності в цілому й являють собою, насамперед, конструкти власної ідентичності, коли до цього вдаються «хто за бажанням, хто в силу необхідності, або з примусу» разом з тим люди набувають ідентичності лише тоді, коли

їх приймуть у своє коло ті, хто цю ідентичність уже набув» [12, с. 51]. Таким чином, сконструйована ідентичність, яка не має під собою реальних основ, не реалізує свої соціальні та психологічні функції, а відтак – втрачає адаптивний ресурс.

Ця складна ситуація може бути розв'язана лише за дотримання принципу історизму. В процесі еволюції людства першу форму культурної ідентичності складала архаїчні групи на основі родових відносин, закріплених в культурних формах міфу і ритуалу. Наступний етап дав другу форму ідентичності – етнічність. Тут уявлення про родову спорідненість перейшли із розряду актуальних у розряд додаткових. Головною стала інша форма – групова ідентичність на основі спільності мови, релігії, державності, міфів про історичну спорідненість тощо. Утворення сучасних націй супроводжувалося значущими соціальними й культурними трансформаціями, насамперед, формуванням єдиної «над-етнічної» громадянської культури, що дає підстави деяким дослідникам ставити під сумнів етнокультурну складову нації. Однак суть проблеми полягає в тому, що у процесі формування національної держави складаються не стільки інші, нові, скільки додаткові, розширені основи соціальної консолідації.

У загальному підсумку національна ідентичність зберігає у своїй структурі і «парадигму роду», і етнокультурні основи соціальної консолідації, переломлюючи їх, однак, через призму уніфікованої громадянської ідентичності: «В результаті сучасна національна ідентичність й несе в собі прецедентний характер. В залежності від конкретних історичних ситуацій відбувається актуалізація будь-якого із ідентифікаційних основ і/або виникає їх симультанна (одночасна) комбінація. Частіше всього це залежить від того, який є характер реальної чи уявної небезпеки, що загрожує цілісності «одиниці виживання» [9, с. 418]. У підсумку такий підхід несе в собі значний креативний момент: еволюція історичних форм етнокультурної ідентичності не зводиться до лінійного руху від родової форми ідентичності (природної за своєю основою) до етнічної, а згодом і до національної, але являє собою нелінійний процес інтеграції й дистрибуції ідентифікаційних основ. У результаті складається ієрархічна вертикаль, різночасові складові якої мають здатність актуалізуватися і переструктуруватися під дією різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів. Саме тому ми можемо розглядати і примордіалізм, і конструктивізм не взаємовиключними методичними моделями, а такими, що взаємно доповнюють одна одну, оскільки ідентичність означає «компроміс між тим, ким людина хоче бути, і тим, ким світ дозволяє йому бути. Ні бажання, ні обставини не являються єдиним фактором – мова йде про місце людини в картині, що складена із перетинання бажань і обставин». [10, с. 120]. Відтак, жорстке прив'язування перспективи розвитку національної держави лише до етнічного фактору є штучним і науково не коректним [7, с. 280].

Але **на практиці** однією з найактуальніших проблем є наступна: етнічна ідентичність сприяє породженню «радикального» деструктивного націоналізму, а останній стає загрозою національній безпеці. (Слід разом з тим зауважити, що поняття «націоналізм» використовується і у «позитивному» значенні. Зокрема, видатний український вчений Липинський В. свого часу виокремлював два види націоналізму: державотворчий та державоруйнуючий, визнаючи перший як патріотизм – свідомість своєї території, любов до своєї землі, до всіх без винятку її мешканців) [8]. Отже, з означеним трактуванням можна повністю погодитися.

Дійсно, немає сумніву, що у громадянському суспільстві немає місця для націоналістичної агресії. Національна ідентичність (у розумінні етнічної), не може бути основою для наявності будь-яких особливих прав людини. Однак одночасно не може бути і виправданням дискримінаційних дій стосовно певного етносу. Націоналізм, агресивно налаштований проти окремих людей і груп у власному суспільстві та за його межами і готовий до застосування крайніх форм насильства, підлягає безумовному засудженню. Досвід Німеччини до і після 1933 р. є найкращою ілюстрацією реальних практик націоналізму у таких формах.

Разом з тим, постає питання: чи потрібно українцям в Україні акцентувати увагу на його національному походженні й сприяти актуалізації його національної ідентичності? Так, безумовно, потрібно. Національна ідентичність українцям необхідна не для того, щоб забезпечити «чистоту крові», а для того, щоб усвідомлювати себе та інших, знайти своє місце в світовому цивілізаційному процесі.

Отже, розглянемо два ключових чинника формування національної ідентичності та консолідації її громадян – державу та мову.

Дійсно, більшість вчених схильні вважати, що нація досягає повноти структурної реалізації в державі. Тому національна ідентичність передбачає усвідомлення людиною своїх громадянських прав і обов'язків. Якщо громадянин України, незалежно від місця проживання та етнічного походження, виявляє готовність захищати її інтереси та дійсно їх захищає, то він, безумовно, має в собі дуже важливий компонент української національної ідентичності. «Визначальним консолідуючим чинником поліетнічного суспільства є національна держава», – вважає український вчений Степико М. Т. [11, с. 104].

Як проголошує ст. 11 Конституції України, «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури» [1]. Саме держава має бути гарантом єдності прав і свобод усіх громадян країни, незалежно від їхнього етнічного походження, статі, віку, віросповідання тощо, гарантом захисту їх від будь-яких форм дискримінації та злочинності, гарантом їхньої безпеки – воєнної, екологічної, економічної, соціальної. Національна держава є гарантом справедливого (а не вибіркового) судочинства, а також гарантом реалізації головної засади політичної нації – реальної участі громадян у формуванні органів влади, гарантом розвитку громадянського суспільства.

Роль держави в етнополітичних процесах залишається основною, адже завдання держави – вироблення механізмів досягнення балансу інтересів і стабільності суспільства, – стверджує Степико М. Т. [11, с. 104]. Це, передусім, цілеспрямована діяльність усіх суб'єктів політики (або їхніх представників у особі партій, рухів, еліт), спрямована на досягнення стабільності багатонаціонального суспільства. Пріоритетом Української Держави має стати і формування власне українських комунікативних структур взаємодії етносів, на основі відродження та модернізації української культури, оскільки лише ментальні структури розвиненої та цивілізованої нації можуть бути платформою для повномасштабної консолідації представників інших культур [11, с. 104]. На нашу думку, подібна точка зору має певні суперечності, з одного боку, – держава – гарант вільного і рівного розвитку всіх груп, суб'єкт, що дотримує «баланс у суспільстві»; з іншого, – «пріоритетом Української Держави» є формування «власне українських комунікативних структур взаємодії етносів, на основі відродження та модернізації

української культури». В наведеній позиції все ж таки наявні елементи «етатистської» свідомості, а саме: чому саме держава визначає громадянам, з чим, чи з ким ідентифікуватися? Не заперечуючи самоцінності і вартості держави, насмілимося стверджувати, що вона (держава) не повинна, принаймні, бути вище за людину. Ще видатний український вчений Драгоманов М. наполягав на самоцінності людини перед державою, вважаючи не самим значним питанням навіть визначення форми останньої, але значним питанням – рівень обслуговування нею інтересів суспільства і окремого громадянина [4].

Не можна «нав'язати людям світле майбутнє» – переконані всі представники європейського лібералізму, починаючи з Джона Локка і закінчуючи українськими вченими Драгомановим М., Франком І. та ін. Хоча ми не абсолютизуємо жодну з ідеологій, розуміючи, що по суті вони теоретичні конструкції і лібералізм на практиці – зовсім інший феномен, ніж лібералізм в теорії. Але, на нашу думку, єдине з чим повністю погоджуємося – з лібералізмом у теорії, що рухатися необхідно від людини, а не від держави і ідеї, яку суспільству під різними «соусами» пропонують «етатистські» ідеології. Хоча б, принаймні, це повинен бути зустрічний процес, що сприятиме забезпеченню національної безпеці у її етнополітичній площині.

На нашу думку, коли ми визначаємо державу як основний чинник ідентифікаційних процесів, ми залишаємося у «поставторитарній риторичі», але під іншими гаслами – відродження нації, держави, культури тощо. А де ж тут місце людині, де її бажання та інтереси, а, уявимо, вона не бажає ідентифікуватися не з однією групою в суспільстві? Вважаємо, що це питання ще чекає на відповідь...

Важливим чинником формування національної ідентичності громадян України є українська мова. Даль В. зазначав, що в залежності від того, на якій мові людина мислить, до тієї нації вона і належить [3, с. 35]. Українською говорять і мислять не тільки і не завжди етнічні українці. Таким чином, можна бути одночасно руським (належати до руського етносу) і українцем або, принаймні, україномовною особою.

Лінгвістична спільність, як правило, відповідає національній. У національній державі домінуючий етнос має власну мову і бажає, щоб цю мову прийняли в якості мови спілкування всі інші етнічні складові суспільства. Спілкування спільною мовою має функцію об'єднання нації. Частково національна колективність виникає саме завдяки мові. Однак тут є винятки. Швейцарія – хрестоматійний приклад національного суспільства без спільної мови. Приклади з недалекої історії Бельгії, Канади, Індії ілюструють триумф саме територіального чинника існування націй над мовними розмежуваннями. У згаданих багатонаціональних демократичних державах мовна політика стала засобом правового забезпечення безконфліктного існування різномовних етносів.

Дійсно, мова дієвий чинник солідаризації нації. «Визначальним чинником консолідації нації є державна мова. Держава без своєї мови втрачає істотні ознаки суверенітету – культурного, інформаційного та цивілізаційного. За умов глобалізації всі розвинені держави не тільки всіма засобами захищають свій мовний авторитет, але й докладають чималих зусиль для розповсюдження впливу своєї мови на інші регіони. Проте загальнонаціональну, об'єднавчу роль мови спілкування визначають лише 14,7 % опитаних громадян

України. А вважаючи на те, що вже 67,5 % громадян України, за результатами останнього перепису населення, визнали українську мову рідною, а 29,6 % громадян визначили як рідну мову російську, становлення державної мови в Україні як показник національної ідентичності триває і має значні проблеми. Тому актуальність проблеми консолідаційного потенціалу мови найбільш характерна для української нації в тому сенсі, у якому її слід розуміти як націю політичну» [11, с. 118]. Однак, на нашу думку, не все так однозначно – все ж таки є певним перебільшенням, що мова, зокрема, державна є визначальним чинником консолідації. Розуміючи, що наше твердження може викликати неоднозначні тлумачення у такій трактовці, спробуємо обґрунтувати, що саме ми маємо на увазі, стверджуючи подібне. Мова, виступаючи в певні моменти історії самостійним гравцем у соціумі та політикумі, все ж таки частіше віддзеркалює процеси, які відбуваються у етнополітичній площині: суперечності (ціннісні, економічні, соціальні тощо) між різними етносами, ресурси реалізації мовного потенціалу державної мови й інших мов (економічні, владні тощо), в кінцевому рахунку заглиблені психологічні комплекси певних етнічних спільнот, що «вимагають сатисфакції». Тобто мова є індикатором етнополітичних відносин... «Можливо, саме тому питання єдиної державної мови в Україні є на сьогодні ареною для політичних спекуляцій і постійних протистоянь різних політичних сил» [11, с. 120].

Отже, національна ідентичність – складний феномен, змістовне наповнення якого для кожної країни специфічне. Але для будь-якої з них (країн) є потужним для інтеграції суспільства у світовий цивілізаційний процес, тому постає важливим об'єктом національної безпеки. І Україна у цьому не виняток.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30; 2. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 30; 3. Даль В. И. Русская региональная лексикология и лексикография: материалы всероссийской научной конференции, посвященной 200-летию со дня рождения В. И. Даля, 31 октября-2 ноября 2001 г. / Отв. ред. Т. К. Ховрина. – Ярославль: ЯГПУ, 2001. – 161 с.; 4. Драгоманов М. П. *Вибране* / М. П. Драгоманов. – К.: Либідь, 1991. – 688 с. 5. Картунов О. В. Вступ до етнополітології: науково-навчальний посібник / О. В. Картунов. – К.: Інститут економіки, управління та господарського права, 1999. – 300 с.; 6. Козин Н. Г. *Идентификация. История. Человек* / Н. Г. Козин // Вопросы философии. – 2011. – № 1; 7. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації: начерки міждисциплінарного дослідження / Кремень В., Ткаченко В. – К.: Знання України, 2013. – 415 с.; 8. Липинський В. *Націоналізм, патріотизм, шовінізм* // Мала енциклопедія етнодержавознавства / Римаренко Ю. та ін. – К., 1997. – 942 с.; 9. *Межкультурный и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития: материалы международной конференции, 13–16 сентября 2007 г.* / Российская Академия государственной службы при Президенте РФ. – М.: Изд-во РАГС, 2008; 10. Сеннет Р. *Падение публичного человека* / Р. Сеннет. – М.: Логос, 2002. – 434 с.; 11. Степило М. Т. *Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія* / М. Т. Степило. – К.: НІДС, 2011. – 336 с.; 12. Хантингтон С. *Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности* / С. Хантингтон. – Санкт-Петербург.: Мидгард, 2004. – 635 с.; 13. Black C. *Canada's Continuing Identity Crisis* // Political Affairs. – 1995. – № 3; 14. Boerner P. (ed) *Concept of National Identity*. – Baden-Baden, 1986; Gillis J. (ed.) *Commemoration: the Politics of National Identity*. – Princeton (N. Y.), 1994; 15. De Vos G. (ed.) *Ethnic Identity*. – N. Y., 1978. УДК: 378:572.9